

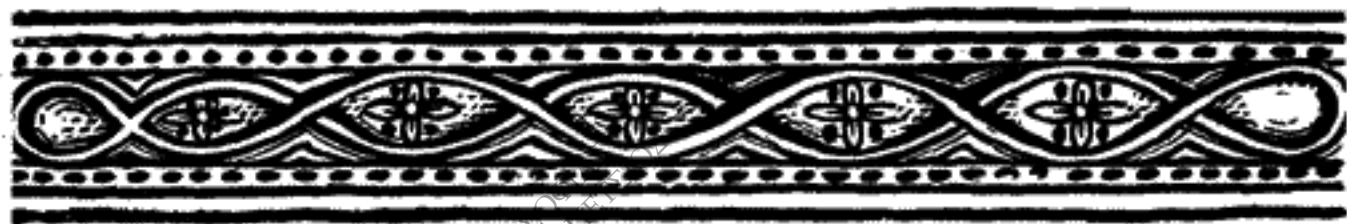
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΛΟΓΙΚΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝΚΑΘΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΡΟΥ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ
ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ
1952

Ε.Υ.Δ. ΤΗΣ Κ.Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΑΥΤΟΣ ΚΑΙ Η ΦΥΣΗ

Τὴν πλείρια αἰσθητικὴν ἱκανοποίησιν ποῦ παρέχει ἓνα ἔργο τέχνης θὰ τὴν ἀναζητήσῃς μόνο στὴν καθολικὴν τοῦ θεώρησιν καὶ θὰ τὴν δεχτεῖς τόσο, ὅσο μπορεῖς νὰ συγχωρηθεῖς μετὰ τὸν ὑψηλὸν τόνο του καὶ νὰ προσαρμοθεῖς στὸ κλίμα του. Ἡ «φιλολογικὴ» δὴμος μελέτη τοῦ εἶναι κάτι διάφορον καὶ στὴ μέθοδον καὶ στὴν τελικὴ ἐπιδίωξιν: Κάτι σὰν τὴν ἀνάλυσιν τοῦ φωτὸς ποῦ περνᾷ μέσα ἀπ' τὸ πρίσμα. Τὸ τραγοῦδι τοῦ μεγαλόστομου Ποιητῆ ποῦ τιμοῦμε, ζεῖ μετὰ τὸ σκοπὸν τῆς ἐξαιτίας μεγαλοφροσύνης του καὶ μετὰ τὴν ἀρετὴν τῆς πληθωρικῆς ἐμπνευστικῆς του καὶ ζεῖ καταξιωμένο καὶ ὀλοκληρωμένο, σὰν ἓνα «μυστικὰ κατορθωμένο σῶμα» — γιὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὴ δικήν του ἔκφρασιν. Χαρὰ στον ποῦ θὰ τὸ δεχτεῖ στὸ στήθος του — ὅσο καὶ ὅπως.

Ὁ μελετητὴς ὡστόσο, ξαλαφρωμένος ἀπὸ τὴν ἀχρηστὴν ἔγνωσιν τῆς ἀξιολόγησιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἔργου, θὰ ἐπιθυμῆ πάντοτε νὰ περάσῃ μέσα ἀπ' τὸ πρίσμα τὸ καθολικὸν φῶς τῆς Σικελιανικῆς ποιήσεως γιὰ νὰ συλλάβῃ τὸν ἰδιαιτέρου ρόλου ποῦ παίζουενε στὴ σύνθεσίν του τὰ μερικὰ χρώματα — ἐκεῖνα ποῦ τὴν διαφοροποιοῦν ἀπὸ τὴν ποιήσιν ἄλλων ἐκλεκτῶν παιδιῶν τῆς πολύτροπης Μούσας. Εἶπα: νὰ συλλάβῃ, νὰ διαπιστώσῃ — ὄχι νὰ βαθμολογήσῃ. Μόνον ἅμια βγοῦμε πέρα ἀπὸ τὸν κύκλον τῆς νηπιακῆς ἀρρώστειας ποῦ μᾶς κάνει νὰ ψάχνουμε διψαλέοι ἀνάμεσα στοὺς ποιητὰς γιὰ νὰ βροῦμε ποῖος εἶνε ὁ «καλύτερος», μόνο τότε θὰ κατανοήσουμε πόσο πιδ γόνιμη εἶνε ἡ θεώρησιν τῆς ἀπέραντης ποικιλίας τῶν ἐκφραστικῶν μέσων ποῦ εἶνε στὴ διάθεσιν τῶν ποιητῶν, καὶ ποῦ καθένας τους τὰ χειρίζεται κατὰ τὸν τρόπον του γιὰ νὰ μορφώσῃ τὴν ἀνέμοιστον προσωπικότητά του.

Ὁ ποιητὴς—ὅπως καὶ κάθε ἄνθρωπος— ζεῖ μέσα στὴ φύσιν, μέσα σ' ἓνα κοσμικὸν περιβάλλον, καὶ βρίσκεται σὲ μιὰ μοιραία διαλεκτικὴν σχέσιν μαζί της. Ἡ ἀδρότερη δὴμος ἢ πιδ ἀχαμνὴ παρουσία τῆς Φύσεως σὲ μιὰ ποιήσιν, δὲν εἶνε στοιχεῖον ποῦ ἀρκεῖ αὐτὸ μόνο νὰ τὴν καταξιώσῃ ποιοτικὰ. Χωρὶς νὰ τὴν καταξιῶναι δὴμος, μπορεῖ νὰ τὴν χαρακτηρίσῃ καὶ νὰ τὴν ἀντιπροβάλλῃ σὲ μιὰν ἄλλην. Ὑπάρχουν ποιητικὰ ἔργα ποῦ μοιάζουν ν' ἀγνοοῦν πέρα γιὰ πέρα τὴν Φύσιν—χωρὶς νὰ εἶνε κατώτερα ἔργα γι' αὐτό. Κι' ἂν χρειάζεται ἓνα πρόχειρον παρά-

δειγμα, ἡ καθαφικὴ ποιήσιν εἶνε πολὺ κοντὰ μᾶς γιὰ νὰ μαρτυρήσῃ.

Στὴν ἴδια τὴν κλασσικὴν ποιήσιν τοῦ 5ου αἰῶνα, στὴν ἀθηναϊκὴν τραγωδίαν μετὰ τ' ἀστραφτερὰ λυρικὰ μέρη τῶν χορικῶν τῆς, πόσο μικρὸν ρόλον παίζει ἡ φύσιν—ὅπως κι' ὁ ἔρωτας—καὶ πόσο ἀνάποδον φαίνεται αὐτὸ γιὰ ἓνα λαὸν ποῦ ζοῦσε ἀνάμεσα τοῦ πειδὸν γαλάζιου οὐρανοῦ καὶ τῆς πειδὸν γαλάζιου θάλασσης μιὰ ζωὴ ἀπείρως «φυσικώτερη» ἀπ' τὴ δικήν μας.

Ἄρκει δὴμος νὰ θέσῃς μόνο τὸ παράλογον, τ' ὀξύμωρον αὐτὸ πρόβλημα γιὰ ν' ἀρχίσῃ νὰ σὲ σπρώχνῃ ἡ ἴδια ἡ ἀπορία σου σὲ καθαρότερες σκέψεις. Γιατί τὸ παράλογον ὑπάρχει σὲ μᾶς ποῦ ἀυθαίρετα προβάλλουμε σὲ διαφορὰς ἐποχὰς ἢ ἰδiosisυγκρασίας σὰν αἰτήματα, θομπές καὶ τυποποιημένους δικές μας παραισθήσεις κι' ἀξιῶνουμε τὴν κατάφασίν τους ποῦ θὰ μᾶς ἱκανοποιῶσιν.

Μολονότι θὰ ἤθελα ν' ἀποφύγω τὸν ἀνοητότονον ὄρον «φυσιολατρεία», τὸ ἀπατηλὸν αὐτὸ φλόμπουρον τῶν τελευταίων τριάντα χρόνων ποῦ συμπεφτουν στὸν τόπον μᾶς μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐκδρομισμού, δὲ μπορῶ νὰ μὴ σημειώσω τὰ καθαρὰ ρομαντικὰ κατάλοιπα ποῦ διατηρεῖ. Φυσιολάτρης, στὴν τρέχουσα σημασίαν, εἶνε ὁ ἄνθρωπος ποῦ θεᾶται (συγκινημένος) τὴ Φύσιν—ποιὰ Φύσιν δὴμος; Μιὰ φύσιν ποῦ χωράει μέσα στὰ σταθερὰ πλαίσια ἐνὸς πίνακα, ἀλόγου μετὰ τὸ ὀπτικὸν πεδίου τοῦ θεατῆ καὶ ποῦ παγιῶνεται στὸ τοπίον καὶ τὸ ἀτμοσφαιρικόν, φυσικὸν φαινόμενον ποῦ κρεμιέται ἀπὸ πάνω του. Αὐτὴ ἡ Φύσιν—θέαμα, ἡ Φύσιν—πίνακας καὶ ἡ ἀντίστοιχὴ τῆς περιγραφικῆς ποιήσεως, καθορίζονται ἀπὸ μιὰ στατικὴν κι' ἐλάχιστην ὀργανικὴν σχέσιν τοῦ θεατῆ μετὰ τὸ ἀντικείμενον τοῦ θαυμασμοῦ του. Ὅπως ὅποτε τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ ἀντικείμενον εἶνε δυὸ ἀνεξάρτητες ὀντότητες. Τὸ πειδὸν ξυνὸν στὴν ὑπόθεσιν εἶνε τοῦτο: ἀπ' τίς δυὸ αὐτὲς ὀντότητες ἡ δυναμικὴ εἶνε ὁ θεατῆς καὶ ὄχι ἡ Φύσιν, ποῦ μοιάζει σὰ μὴν ἀπέραντη ἀνοιχτὴ ἀγκαλιὰ σκαλισμένην στὸ μάρμαρον, μὰ ποῦ δὲν ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ κλειστῇ σὲ ζεστὴν περίπτυσιν.

Ἄντιθετὰ ὁ «φυσιολάτρης» θεατῆς, ὁ ἄνθρωπος, ὁ ποιητὴς, πλέκει ἓνα συναισθηματικὸν σύνδεσμον μετὰ τὴν μαρμαρωμένην Γαλάτεια τοῦ θαυμασμοῦ του προεκβάλλοντας σ' αὐτὴν τὴν ρέμβην, τὴν λαχτάραν, τὸ φόβον τῆς δικῆς

του ψυχῆς καὶ πάνω ἀπ' ὅλα τὴ βασανιστικὴ ἀνάγκη τῆς ἀπόμερης φιλικῆς φωνῆς ποὺ θὰ τὸν δεχτεῖ νὰ τὸν ξεκουράσει. Μοιάζει σὰ νὰ τὴ ζεσταίνει μὲ τὸ χνῶτο του γιὰ νὰ τῆς δώσει ζωὴ—καὶ νὰ τὴν κρατήσει δική του. "Ὅλες οἱ δυνάμεις, ἀγαθὲς ὡς σκληρὰ ἐχθρικές, ποὺ μ' αὐτὲς ἐμπλουτίζει τὴ Φύση ὁ ρομαντισμὸς, εἶνε δυνάμεις ἀνθρώπινες—πολὺ ἀνθρώπινες. Ἡ ρομαντικὴ στάση ἀπέναντι στὴ Φύση, εἶνε ἡ στάση τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ζεῖ μακριὰ ἀπ' τὴ Φύση. Ὁ Σικελιανὸς δὲν εἶνε ρομαντικός, περιγραφικὸς «φυσιολάτρης» ποιητῆς—ὅπως δὲν εἶνε καὶ οἱ κλασσικοὶ τοῦ 5ου αἰώνα.

* * *

Ἐπάρχει ὅμως καὶ μιὰ διάφορη Φύση. Μιὰ φύση ὀργανική, ἀδιάφορη γιὰ τὴ γνώμη τοῦ θεατῆ τῆς, ἐνεργητικὴ σύμφωνα μὲ τὸ δικό της ρυθμὸ καὶ σκοπὸ· μιὰ φύση ποὺ παρέχει πολλαπλὲς καὶ διάφορες φόρμες—ὅπως ὅλοι οἱ ζωντανοὶ ὀργανισμοὶ—μὰ ποὺ τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς εἶνε ὁ δυναμισμὸς τῆς καὶ ἡ ροή (ἢ «βούληση» θὰ λέγαμε σὲ φιλοσοφικώτερη γλῶσσα). Αὐτὴ τὴ Φύση τὴν ἀνακαλύπτει ὁ ἄνθρωπος ποὺ ζεῖ κοντὰ τῆς, ποὺ δένει τὴ ζωὴ του μαζί της, ποὺ ζεῖ παράπλευρά της σὰν ἕνα δικό της κομμάτι κι' ὁ ἴδιος—τὴν ἀντιμετωπίζει, τὴν παρατηρεῖ στὴν κίνησή της, τὴ νοιώθει καὶ τὴν ὑψίσταται φοβερῆ, ἐχθρική, φιλικὴ ἢ ἀδιάφορη—ἀλλὰ δὲν τὴν συζητεῖ καὶ τὴ σέβεται βαθιά, ὅσο σέβεται ἕνας γιὸς τὸν καρπερὸ μαστὸ τῆς μάννας του κι' ὅπως νοιώθει πὼς εἶνε δικὸς τῆς, χωρὶς νὰ τὸ διαλέξει.

Ὁ ἄνθρωπος ποὺ βρίσκεται σὲ βιοτικὴ σχέση μὲ τὴ Φύση, δὲν τὸν νοιώθει τὸ ρομαντικὸ φυσιολατρικὸ συναισθηματισμὸ τοῦ μακρινοῦ ἔραστῆ τῆς. Κι' ὅμως αὐτὸς εἶνε ποὺ προσκομίζει στὴ ζωὴ—κὰν μετουσιωμένον—ὅλο τὸ ἄρωμα τῶν δέντρων ποὺ στὸν ἴσκιό τους ξάπλωσε τὸ μεσημέρι κι' ὅλη τὴ δροσιὰ τῶν κυμάτων ποὺ ἔλουσε τὸ κορμί του. Ἡ ἀντιρομαντικὴ αὐτὴ σχέση μὲ τὴ Φύση εἶνε τὸ κλίμα τοῦ Σικελιανοῦ. Καὶ ὅμως κανεὶς ποιητῆς τοῦ τόπου μας δὲν ἔμπασε περισσότερη φύση στὴν ποίησή μας—ἐκτὸς ἀπ' τὸ γνήσιο δημοτικὸ τραγούδι ποὺ κι' αὐτὸ δὲν εἶνε διόλου περιγραφικὸ—καὶ κανεὶς δὲν εἶνε πειστικώτερος ὅτι ἔπιασε τὴ φλέβα τῆς κι' ἄκουσε τὸν παλμὸ τῆς. Φυσικὰ ὁ Σικελιανὸς τὸ πέτυχε αὐτὸ ὅσο καὶ ὅπως τοῦ τὸ ἔχει ἐπιτρέψει ἡ καλλιτεχνικὴ του δύναμη. Ἄν ὅμως κάτω ἀπὸ τὸ καλλιτεχνικὸ ἀποτέλεσμα, ἐρευνήσουμε τίς ἀρχικὲς καταβολὰδες τῆς προσωπικότητάς του, τίς βρίσκουμε τόσο φυσιολογικὰ γνήσιες, τόσο ἀπότοκες μιᾶς συμβίωσης μὲ τὴ φύση, ὥστε εἶνε ἀπόλυτα ἀντικειμενικὰ στηριγμένον ὁ ἀπόλογος πὼς ἀπ' τὴν πρώτη εἰσόρμηση σὸ χῶρο τῆς ποίησης, ὁ Σικελιανὸς παρουσιάζει τὰ λιγότερα φιλολογικὰ

στίγματα καὶ τὴν ἀρτιώτερη τελείωση στὴ σχέση του μὲ τὴ Φύση, ἀπὸ κάθε ἄλλο ποιητῆ. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ποίησης τοῦ Κρυστάλλη, μ' ὅλο ποὺ εἶνε ὑποταγμένος μιμητῆς τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, εἶνε ρομαντικὰ συναισθηματικὸ στὴ σχέση του μὲ τὴ Φύση. Κανεὶς γνώστης δὲν θὰ ξεγελαστεῖ ποτὲ νὰ πάρει γιὰ γνήσιο δημοτικὸ, ἕνα τραγούδι τοῦ Κρυστάλλη. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ὁ Σικελιανὸς εἶνε ἀπείρως «δημοτικώτερος»—δηλαδή, πειὸ κοντὰ στὴ Φύση.

* * *

Ποτὲ μου δὲν πίστεψα διὰ τὸ «Ἀλαφροῖσκιωτος» γράφτηκε στὴ Λιβυκὴ ἔρημο. Πάντα μοῦ φαινότανε αὐτὸ σὰ μιὰ «καλλιτεχνικὴ» πόζα ἐνὸς πλούσιου χαϊδεμένου ἀρχοντοπούλου τῆς ποίησης. Καὶ τὰχουν κάτι τέτοια τ' ἀρχοντοπούλα—χαλάλι τους. Κάποτε τὸ εἶπα στὸν ἴδιο. Ἀρκέστηκε νὰ γελᾷ—εἰ ἀνοιχτόκαρδα—ἀλλὰ δὲν εἶπε λέξη. Ὅποιος ἔχει ἀντικρύσει τὸ βασανιστικὸ χασοτικὸ ἀπλωμα τῆς ἐρήμου, τὴ στεγνὴ δίψα τῆς καὶ τὴν κουραστικὴ ἀπομόνωση τοῦ ἀτόμου μέσα στὴν ἀτέλειωτη, ἀκίνητη καὶ πρό πάντων ἄρρυθμη ἔκταση, βλέπει πεντακάθαρα ὅτι σὸ ἔργο τοῦ Σικελιανοῦ δὲν ὑπάρχει ὄχι παρουσία, ἀλλὰ οὔτε μακρυνὴ ἀνάμνηση τῆς ἐρήμου. Ἐνας «τοπιογράφος» ποιητῆς θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ μὴ περιγράψει μιὰ του ἐντύπωση. Ἄν πάλι μέσα στὴν ἔρημο ἔκρυσσε στὸν ἄμμο σὰν αὐτὰ στρουθοκαμήλου τὰ πλούτη ποὺ τοῦ εἶχε προσφέρει ἡ ἐμπειρία τοῦ τόπου του, γιὰ νὰ ξεπεταχτοῦν ἀπ' αὐτὰ τὰ ὀλόδροσα τραγούδια τοῦ «Ἀλαφροῖσκιωτου»—τότε αὐτὸς ὁ ὑπομνηματισμὸς διὰ γράφτηκε στὴ Λιβυκὴ ἔρημο ἔχει τόση σημασία, ὅση κι ἂν ἔλεγε: γράφτηκε σὸ γραφεῖο μου!

Γιατὶ ὁ Σικελιανὸς δὲν ξεκίνησε ποτὲ ν' ἀνακαλύψει τὴ Φύση καὶ νὰ τὴν ἐκμεταλλεῦτεῖ καλλιτεχνικά. Γι' αὐτὸν Φύση δὲν ἦταν ἡ στατικὴ μορφή τοῦ τοπίου καὶ δὲν ἐνδιαφέρθηκε ποτὲ γιὰ τὸν ἰδιαίτερο χαρακτῆρα τῶν διάφορων τοπίων. Ἐνωθε πὼς γεννήθηκε μέσα στὴ φύση σὰν ἕνα στοιχεῖο τῆς κι' ὅτι ἔφερνε μέσα του κάτι ἀπ' τὴν τυφλὴ δύναμὴ τῆς ποὺ συνταύτιζε τὴ μοῖρα του μαζί της:

Καὶ πὸ μεστά,
σὰ νὰ μοῦ ἀλάφρωνε
φλέβα νεροῦ ἀγερόλαμπρου
τὴ δέντρινη κορμωστασιά μου,
ἀνέβηκε ἄδωπα,
ἀληφρὰ τὴ φυλλωσιά μου·
μ' ἔθρεψε τὸ ἀλαφρὸ νερὸ
καὶ τὸ ἀλαφρὸ τὸ χῶμα,
καὶ ἴσια
ἢ Βούλησή μου ἀπάνω ὑψώθηκε,
σὰν τὰ μεστά, τὰ ἐφτάφηλα
μὲ τὰ κυπαρισσόμηλα
γεμάτα κυπαρίσσια!

('Ὁ βαθὺς λόγος)

Ἴσως ὑπάρχει μιὰ δόση ναρκισσισμού, ἔτσι πού μᾶς ἐπικυρώνει τὴν πίστη του γιὰ τὴν ἰσόθεη προέλευσή του μέσα ἀπ' τὰ σπλάγχνα τῆς Φύσης. Ἄλλὰ εἶναι ἀσφαλῶς ἕνας καινούριος τόνος ἀντρίκιου αὐτοθαυμασμοῦ, ὅταν λέει πὼς νηογέννητο τὸν σήκωσε γιὰ νὰ τοῦ δείξει τὸν πρῶτο κεραυνὸ ἢ μᾶνα του ἢ διτὴ σημαδία στὰ κορμὶ του δαίξανε στὶς γυναῖκες πού παράστεκαν στή γέννα του πὼς τὸ παιδί πού ἦταν, «ἦταν ταμένο στάβου· νὰ καὶ στή μεγάλη πλάση!» Ὁ ποιητὴς ἀναδέχεται τὸν προσορισμένον του κληρο:

Ποτίστε με, ποτίστε με,
δὲν τρέμω ἐγὼ τὴ φαρμακεύτρα
πλάση,
Ἄν δὲν εἴμ' ἀέσιος γιὸς τῆς, νά,
ζητῶ νὰ μὲ χαλάσει!
(Οἱ ὄστροι).

Κι ἂν εἶναι λίγο στοιμ-
φώδεις οἱ στίχοι αὐτοί, ἢ
εἰκόνα ὁμῶς τῆς μάννας
πού τραβάει ἀπ' τὸ πρό-
σωπο τοῦ παιδιοῦ τῆς ἀ-
γάλι - ἀγάλι τὴ διάφανη
προσωπίδα γιὰ νὰ τὸ γνω-
ρίσει, ἔχει μιὰ συναρπα-
στικὴ ἐνάργεια. Στὸ ἴδιο
ποίημα εἶναι σημαντικὴ
ἢ ἀποστροφή τοῦ ποιητῆ
πρὸς τὸ χωριάτη

πού ὡς γυναικα ἀνέβασε
τὴν πλάση στὸ ψηλὸ του τὸ κρε-
βάτι

γιὰ τὴν ὕλικότητα — τὴν
τόσον ἀντιρομαντικὴ—πού
σημαδεύει τὴ σχέση μὲ
τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου
πού εἶναι γιὰ πάντα ἐνω-
μένοις μαζί τῆς.

Εἶνε παρατηρημένο *—
κι' ἢ παρατήρηση σωστὴ—
πὼς ἢ ποίηση τοῦ Σικελι-
ανοῦ, ὅσο κι ἂν πλαταίνει
ἢ βαθαίνει ἀργότερα, ξε-
κινᾷ πάντα ἀπὸ τὴν λατρεία τοῦ κορμιοῦ.
Πόσο διάφορα ὁμῶς ἢχει ἢ λέξη αὐτὴ στὸ
στόμα τοῦ Σικελιανοῦ καὶ πόσο διάφορα
στοῦ Καβάφη! (Θυμῆσου ὄμμα...). Τὸ ὄμμα
στοῦ Καβάφη εἶνε αὐτὸ πού συγκρατεῖ τὸν
ἠδονισμό τῶν αἰσθησεων καὶ τὸν μετασχη-
ματίζει σὲ ἠδονικὴ μνήμη. Στὸ Σικελιανόν
ὁμῶς τὸ ὄμμα εἶνε ὕλοποιημένη Φύση καὶ ἢ
ζωὴ δὲν εἶνε νοητὴ ἔξω ἀπ' τὴ Φύση. Ἡ
Φύση ὡστόσο δὲν εἶνε ποσοτικὴ ὕλη ἢ βού-
λησὴ τῆς εἶνε τὸ πνεῦμα τῆς—καὶ δὲν ὕ-
πάρχει πνεῦμα ἐξέχωρο ἀπ' τὴν ὕλη. Ὁ

* Κλ. Παράσχου: Δέκα Ἑλληνες Λυρικοί.

Μπερξονικὸς βιταλισμὸς τοῦ Σικελιανοῦ
εἶνε μονιστικὸς. Σῶμα, στὸ Σικελιανόν, εἶνε
ἢ πλαστικὴ ἔκφραση τοῦ ἴδιου πράγματος
πού μπορούμε νὰ πούμε ζωὴ καὶ φύση.
Ἄλλὰ μέσα στὸ ὄμμα ἐνυπάρχει ἀξεχώ-
ριστο καὶ τὸ πνεῦμα.

Πόσο εἰλικρινὴς εἶνε ὁ σύνδεσμός του μὲ
τὴ Φύση—καὶ πόσο ὀργανικὸς — φαίνεται

πεντακάθαρα ἀπὸ τοῦτο:
Γιὰ τὸν Ποιητὴ μας ἢ Φύ-
ση δὲν εἶνε μιὰ ἔννοια ἢ
μιὰ ἰδέα, δὲν εἶνε ἀποτέ-
λεσμα ἀναγωγῆς σὲ μιὰ
καθολικότητα. Εἶνε μιὰ
αἰσθητὴ καὶ χεροπιαστὴ
πραγματικότητα: εἶνε ἢ
δικὴ του ἑλλαδικὴ φύση
πού μέσα τῆς ἀνοίξει τὰ
μάτια του καὶ πῆρε συνεί-
δηση τοῦ ἑαυτοῦ του:

Χῶμα Λευκαδίτικο,
πρωτόχωμα,
τιτάνια ζόμη τοῦ κορμιοῦ μου,
τοῦ ἴδιου μου τοῦ ἀκούμητου
μυαλοῦ!
(Τὰ χῶματα)

Ὁ Σικελιανὸς στὴ νεό-
τητά του εἶναι καθαρὰ ἑλ-
λαδοχάρμης ποιητὴς. Ἡ
γύρω του φύση εἶνε κλη-
ρονομία τοῦ αἵματός του.
Ἡ ἱστορικὴ του Ἑλληνο-
λατρεία, τὸ ἐθελημένο του
βίωμα μέσα στὸν ἀρχαῖο
κόσμο, πού τὴν ἀσκήσε
ἐπίδραση στὸ κατοπινὸ
ἔργο του, τολμῶ νὰ τὸ πῶ,
γιατὶ ἔτσι τὸ βλέπω, εἶναι
δεύτερος παράγων. Καὶ
δευτερεύων. Ἄλλὰ θὰ ἦ-
τανε ἀναιμικὸς, ἂν δὲν
ρουφοῦσε ἀλκὴ ἀπ' τὸν
πρῶτο:

ὦ χῶματα,
πού μὲ λυτρώσατε ἀπ' τὴ βαριά
τοῦ ζῶου πνοή;

* * *

Ἡ συμβίωσή του μὲ
τὴ Φύση — τὴ χλωρίδα,

τὴν πανίδα καὶ τὴν ἀνόργανη, μὰ κυ-
ρίως μὲ τὸ φυσικὸ φαινόμενο—τὸν πλουτί-
ζει μὲ τὴ λεπτομερειακὴ παρατήρηση καὶ μὲ
τὴν ἀπέραντη γνώση πού προμηθεύουν τὸ
ἀνεξάντλητο ὕλικὸ τῶν εἰκόνων του. Μὰ ἴ-
σως ἢ ἔκφρασή μου δὲν εἶναι σωστὴ. Οἱ ἀ-
πειρες εἰκόνες πού ἀποτελοῦν τὸ μεγαλύ-
τερο μέρος τῆς Σικελιανικῆς ποίησης, δὲν
εἶναι ἀπλὲς διακοσμητικὲς παρομοιώσεις
καρπὸς «φιλολογικῆς» ἐπιδίωξης. Ὁ Σικε-
λιανὸς θαρρεῖ καὶ δὲ μπορεῖ νὰ ἔκφρασε
μὰ οὐδέ καν νὰ σκεφτεῖ παρὰ μόνον ἀνάμε-
σα ἀπὸ ζωντανές, λαχταριστὲς εἰκόνες. Συ-
χνὰ θέτει κάτι γιὰ νὰ τὸ ἄρει εὐθύς ἀμέσως

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ
(Φωτογραφία τοῦ 1915)

Αὐτό εἶναι μιὰ καθαρὴ λειτουργία τοῦ νοῦ καὶ ὁμως δὲ μπορεῖ νὰ τὸ κάνει ἀλλοιῶς, παρὰ μὲ εἰκόνες:

Μηδὲ ποῦ βρίσκει ὁ νοῦς μου
γέψη ἀσύγκριτη
στὸ ὄρτο δαφνόφυλλο,
ζητώντας τὸ σάν τὸ δαμάλι
πού, ἄμα κόβουν δίπλα του τὰ φύλλα τῆς μουριᾶς,
δείχνει τὸν πόθο του ὄλο στὸ μουκάνημα,
ἀλλὰ
σάν τὸ νερὸ μὲς στὸ μυλαύλακο,
ὅπου ἤσυχια κλεισμένο,
τειχισμένο ὀλόθουγε στερεά,
γιὰ τὸ στερεὸ σκοπὸ,
τραβάει νὰ πέσει στὸν τροχὸ τοῦ μύλου,
γιὰ ν' ἀλέσει εὐκλήτηριο τὸν καρπὸ...

(Ἡρακλῆς).

Ἔτσι αὐτὸ σημαίνει: δὲν εἶμαι φιλόδοξος καὶ ματαιόδοξος, μὰ λαχταρῶ νὰ εἶμαι ταπεινά κι' ἐπίμονα ἀποτελεσματικός. Καὶ γιὰ νὰ εἰπωθῆ αὐτὸ ἐπιστρατεύτηκαν ἡ δάφνη, τὸ δαμάλι, τὸ νερὸ στὸ μυλαύλακο... Ἄλλὰ τί ἄλλο κάνουν ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Πίνδαρος ποῦ δὲ γνωρίζουν τὴ ρομαντικὴ ἐνατένιση τῆς Φύσης;

Ὁ Σικελιανὸς δὲν εἶναι «ὠραιόπαθης» (Ὁ Περικλῆς Γιαννόπουλος, ἦταν). Δὲν ψάχνει γιὰ τὴν ἐκζητημένη ὀμορφιά—ὅ,τι ἀρπάζει ἡ ματιὰ νὰ συμβαίνει μέσα στὴ ζωὴ καὶ στὴ φύση, εἶνε καλὸ, γιατί εἶνε ζωντανό, ἐναργές. Ἡ ὀμορφιά ὑπάρχει στὴν κίνηση καὶ στὴν ἀπλή ἀλήθεια—τὴν ἀλήθεια ποῦ δὲν ἔχει ἀνάγκη ν' ἀποδειχτεῖ ἢ νὰ ἐξαρθεῖ γιατί ἀρκεῖ πῶς ἔτσι τὸ εἶδε νὰ συμβαίνει. Μιὰ τέτοια παρατήρηση καὶ μιὰ τέτοια «φυσικὴ» ἀλήθεια μπορεῖ νὰ γίνῃ σύμβολο καὶ νὰ χωρέσει ἀπειρὴ πνευματικότητα, ἂν χρειαστεῖ. Ἄπ' τὴν ἄλλη μεριά μᾶς διαποτίζει μὲ τὴ ζωογόνα δροσιά ποῦ μᾶς προσφέρει ἡ ἐπαφὴ μὲ τὰ ἀπλά πράγματα. Ὁ Σικελιανὸς ἐξόψωσε τὸ ἀπλὸ καὶ τὸ καθημερινὸ μόνον μὲ τὸ νὰ μᾶς μπάσει μέσα στὴν ἀτμόσφαιρά του. Τὸ περίφημο «Θαλερὸ»—ἰδοῦ ἕνας ἄκρος θρίαμβος τοῦ ἀπλοῦ καὶ τῆς καθαρῆς ἀτμόσφαιρας, ὅπως μονάχα ἕνας ἀντι-εστὲτ μποροῦσε νὰ τὸ πετύχει ἕνας ποῦ ἔχει ἀναπτύξει βιοτικὴ σχέση μὲ τὴ φύση.

Μερικὲς εἰκόνες τοῦ ἔχουν ἕνα τολμηρὸ ρεαλισμὸ—κι' ὡς τόσο ἀγνές γιατί εἶναι ἀληθινές. Θὰ χρειάζονταν κατεβατὰ γιὰ νὰ τις ἀραδιάσει κανεὶς, ὅπως τὸ σκαφτιὰ ποῦ ἡ λαύρα τοῦ μεσημεριοῦ σπάει στὰ ρουθούνια τοῦ τῆ φλέβα καὶ γλυστρᾶ τὸ αἷμα ἀνάκατο μὲ τὸν ἰδρώτα ἢ τὴν προβατίνα στὰ νύχια τοῦ ἀετοῦ ποῦ ἡ σάρκα τῆς σπαρνᾶ ὅπως τὸ γάλα στὸ τουλούμι ποῦ κατεβάζει ἀπ' τὸ βουνὸ ὁ βοσκὸς ἢ τὸ νάαπάντεχο ἀκείνο γλάρο ποῦ διψώντας γλυκὸ νερὸ, ἀφήνει ὀρθάνοιχτο τὸ στόμα στὰ πρωτοβρόχια, ἢ σάν αὐτὴ ποῦ παραθέτω γιὰ νὰ δείξω πῶς ὁ Ποιητὴς καὶ τὸ ζῶο τὸ θεωρεῖ ὄχι σάν ἕνα διακοσμητικὸ ἀντικείμενο, μὰ

σάν ἕνα κομμάτι τῆς Φύσης μὲ δική του βούληση:

Σάν τὰ δαμάλια τοῦ βουνοῦ
πού, ὡς μυριστοῦν δικὸ τους αἶμα
προσπερνώντας ἀπ' τὸν τόπο τῆς σφαγῆς,
ξάφνου ἀμολᾶν μουκάνημα φριχτό,
σὰ μοιρολόι ἀνήκουστο,
καὶ σκόρπια δῶθε-κεῖθε,
μὲ σκυμμένα κέρατα, σὰ λάζο ὄρτο,
καὶ μὲ βαρυόνε ἀντίβρο καλπασμὸ
ζητᾶν νὰ σκίσουν τὸν ἄνθρωπο, ὅπου βγεῖ...
(Τὸ αἷμα τῆς φυλῆς μου).

***

Στὰ μέσα τῆς ζωῆς τοῦ ὁ Ποιητὴς δὲν εἶναι πειὰ ὁ «ἀρχέφηβος ποῦ χλιμιντροῦσε ἢ περηφάνεια τοῦ σάν τὸ βαρβάτο ἀλογοῦ ἄμα διάβαινε ἄλλο ἀλογο μπροσιά». Ὁ Ἰδιος λέει πῶς δὲν ἐπιθυμεῖ πειὰ νὰ στρέφῃ τὸ λόγο τοῦ πρὸς τὸ ἴδιο τὸ κορμί του. Σιγά-σιγά παραδίνεται σ' ἕνα μυστικισμό. Γιὰ τὴν ὑφὴ τοῦ ὀρφισμοῦ τοῦ δὲν πέφτει λόγος ἐδῶ. Ἀλλὰ εἶναι φανερό πῶς δὲν ὑπάρχει καμμιά οὐσιαστικὴ ρῆξη μὲ τὸν παλιότερον ἑαυτὸ του. Μόνον ποῦ θέλει νὰ λάβῃ βαθύτερη συνειδηση τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τοῦ γύρου του κόσμου. Οἱ εἰκόνες τοῦ πηγάζουν πάντοτε ἀπὸ τὸ πλούσιο καὶ σίγουρο ἀποθεματικὸ ἀπ' τὴν παλιὰ σχέση του μὲ τὴ Φύση. Αὐτὴ ὁμως ἡ σχέση γίνεται μυστικὴ ἢ συμβολικὰ δαχτυλιδία τὸν δένουν σάν ἀρραβῶνες στὸν ἥλιο μὲ μιὰ Φύση ποῦ ὅσο πάει πλαταίνει νὰ περιλάβῃ μέσα τῆς ὄχι μόνον ὄλη τὴν ἀνθρωπότητα, μὰ καὶ τοὺς θεοὺς ὄλους. Καὶ τὴν ἱστορία ὀλόκληρη. Τὸ χθές καὶ τὸ αὔριο. Ὅλες οἱ δυνάμεις—ἀναγεννητικὲς καὶ καταλύτρες τῆς φθορᾶς, φωλιάζουν μέσα στὸ μυστικὸ νόημα τῆς Φύσης-Γῆς. Ἡ κατάκτησή τους προϋποθέτει ἀσκηση καὶ εἶνε τὸ γέρας τῶν «ἀρίστων»:

Τὸ σῶμα μόνον, ποῦ ἀπ' τὸ θάνατο νὰ βγεῖ
μπορεῖ, βολεῖ νὰ ἰδεῖ καὶ ν' ἀντικρίσει
τὴ γῆν αὐτὴ μέσα σὲ τούτη τὴ σιγή.

(Ἀττικὸ).

Ἡ μυστικὴ του πορεία ἀκολουθεῖ τὴν μόνην ἱερὰ ὁδὸ πρὸς τὴν Ἐλευσίνα—πέρα πειὰ ἀπὸ τὴν ἀμέση ἐμπειρία τῶν αἰσθήσεων, στὴν πατρίδα καὶ τὴν πηγὴ τοῦ συμβόλου. Αὐτὸς ὁ δρόμος, εἶναι ὁ δρόμος τῆς ψυχῆς του:

κ' ἡ πέτρα,
π' ἀντίκρουσα σὲ μιὰ ἄκρη ριζωμένη,
θρονὶ μοῦ φάνη μοιραμένο μου ἦταν
ἀπ' τοὺς αἰῶνες. Κ' ἐπλεξα τὰ χέρια,
σάν κάθισα, στὰ γόνατα, ξεχνώντας
ἂν κίνησα τὴ μέρα αὐτὴ ἢ ἂν πῆρα
αἰῶνες πίσω αὐτὸ τὸν ἴδιο δρόμο...

(Ἱερὰ Ὀδὸς).

Ὁ ἄνθρωπος ποῦ βγαίνει ἐξω ἀπ' τὸ χρο-

νο—πάνω ἀπ' τὸ χρόνο, θάρθει στιγμή πού
θὰ βγεί κι' ἔξω ἀπ' τὸ χῶρο. Ὁ Σικελιανὸς
θὰ πορευτεῖ ἀφοβὸς ἔξω ἀπ' τὸ χῶρο κρα-
τώντας ἀκόμη ζωντανή τὴν ἀνόμνηση τῆς
πάληᾶς τοῦ ζώῃς πού οὔτε τὴν πρόδοσε,
οὔτε τὸν πρόδοσε. Ἡ ἴδια τὸν εἶχε βοηθή-
σει νὰ ὑψωθῇ πάνω ἀπ' αὐτή.

Μὰ ἡ ψυχὴ μου, κι' ἂν ἦταν ἡ εἰβάλλα
πού, στοὺς ρυθμοὺς ὡς θρόνηκε τῆς πλάσης,
στῆς προφητείας ἀφήνονταν τὸ ρέμα
νὰ τὴν κλονίζει ἀλόρηξη, ἀλλὰ τώρα

τοῦ ἀ γ ρ α φ ο ῦ χ ῶ ρ ο ῦ ἐδέχθη τὴν μεγάλην
ἀνατριχίλα δάλοισιχη...

(Φθινόπωρο 1936).

Ἡ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ πορεία
τοῦ Σικελιανοῦ, εἶνε αὐτὴ ἡ πορεία ἀπὸ τὸν
Ἑλλαδικό, στὸν ἀ γ ρ α φ ο χ ῶ ρ ο. Οἱ πρῶ-
τες ἐκδηλώσεις ἑνὸς καλλιτέχνη τὸν δεί-
χνουν ποιὸς εἶνε δταν μπαίνει στὴ σφαῖρα
τῆς Τέχνης. Οἱ στερνές, ποιὸς ἔφτασε νὰ
γίνει μέσα στὴ ζωὴ. Ἡ εἰλικρινὴς σχέση ἀ-
νάμεσα στὶς δυὸ, ἐλέγχει τὴ γνησιότητα τοῦ
ἔργου τους.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΗΛΙΑΔΗΣ

ΤΑΣΣΟΥ

ἝΥΜΝΟΣ ΣΤΗΝ ΠΑΝΑΓΙΑ.,